

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.29.28>

СУДОЧИНСТВО В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Корінний Сергій,

кандидат юридичних наук,
кафедра економіки і права
(Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна)

Задніпряна-Корінна Мар'яна Юрїївна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економіки і права
(Національний університет харчових
технологій, м. Київ, Україна)

В Україні досі триває процес реформування судової системи з метою покращення її діяльності задля виконання державою взятих на себе обов'язків щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Судочинство стрімко вдосконалюється завдяки впливу технологій, зміні суспільних цінностей та появі нових правових викликів. Мета судової реформи є утвердження правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення - справедливого їх відновлення в розумні строки. Запровадження електронних систем у судочинство, таких як електронні судові системи, електронні дос'є, електронний обмін документами тощо. Це дозволяє більш ефективно керувати судовими процедурами, спрощує доступ до правосуддя та зменшує витрати на паперову документацію. В статті зазначається, що з прогресом цифрових технологій зростає значення кібербезпеки в судочинстві. Суди повинні вживати заходів для захисту конфіденційності, цілісності та доступності електронних даних, щоб запобігти кібератакам та зловживанням. Слід зазначити, що засоби масової інформації та соціальні мережі стали потужними інструментами, які впливають на судовий процес. Публічність судових засідань, коментарі громадськості та онлайн-дискусії можуть впливати на хід судових справ. За останні роки зросла популярність альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація та арбітраж. Ці методи надають сторонам більшу свободу вирішення конфліктів, ефективнішу процедуру та можуть зменшувати навантаження на суди. Сучасне суспільство стикається з новими складними правовими викликами, такими як цифрові права, захист приватності, кіберзлочини та інші. Суди повинні адаптуватися до цих змін і розробляти нові правові концепції та прецеденти. У сучасних реаліях судочинство постійно еволюціонує, враховуючи вплив технологій, глобалізації та змін суспільства. Це вимагає постійного оновлення правової бази, розвитку професійних навичок суддів та адвокатів, а також забезпечення ефективного доступу до правосуддя для всіх громадян.

Ключові слова: судочинство, судова реформа, адміністративне судочинство, господарське судочинство, цивільне судочинство.

JUDICIARY IN MODERN REALITIES**Korinnyi Sergii,**

PhD,

Department of Economics and Law
(National University of Food
Technologies, Kyiv, Ukraine)**Zadnipyryana-Korinna Mariana Yuriivna,**

PhD,

Associate Professor at the Department of
Economics and Law
(National University of Food
Technologies, Kyiv, Ukraine)

To date, the judiciary is rapidly improving due to the influence of technology, changes in social values, and the emergence of new legal challenges. Implementation of electronic systems in the judiciary, such as electronic court systems, electronic files, electronic exchange of documents, etc. This allows for more efficient management of court procedures, simplifies access to justice and reduces the cost of paper documentation. The article notes that with the progress of digital technologies, the importance of cyber security in judicial proceedings is increasing. Courts must take measures to protect the confidentiality, integrity and availability of electronic data to prevent cyber-attacks and abuse. It should be noted that mass media and social networks have become powerful tools that influence the judicial process. The publicity of court hearings, public comments and online discussions can influence the course of court cases. Alternative dispute resolution methods such as mediation and arbitration have grown in popularity in recent years. These methods give the parties more freedom to resolve conflicts, a more efficient procedure and can reduce the burden on the courts. Modern society faces new complex legal challenges, such as digital rights, privacy protection, cybercrime and others. Courts must adapt to these changes and develop new legal concepts and precedents. In modern realities, the judiciary is constantly evolving, taking into account the influence of technology, globalization and changes in society. This requires constant updating of the legal framework, development of professional skills of judges and lawyers, as well as ensuring effective access to justice for all citizens.

Key words: judiciary, judicial reform, administrative justice, economic justice, civil justice.

Судочинство має бути незалежним від впливу влади, забезпечуючи рівність перед законом, права та свободи громадян. На сьогоднішній день в Україні триває процес реформування судової системи з метою покращення її діяльності задля виконання державою взятих на себе обов'язків щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини. Мета судової реформи є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки. Разом з тим аналізуючи сьогоднішню систему правосуддя відзначається, що вона не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні. При цьому серед основних чинниками такої ситуації є в тому числі абсолютизація принципу про поширення юрисдикції судів на всі правовідносини; недосконалість процесуальних інструментів для

захисту прав та інтересів осіб, у тому числі нерозвинена система альтернативних методів вирішення спорів. Тому робиться висновок, що одним із основних завдань такої реформи є підвищення ефективності правосуддя шляхом розширення способів альтернативного (позасудового) врегулювання спорів, зокрема, шляхом практичного впровадження інституту медіації і посередництва, запровадження ефективних процесуальних механізмів для попередження розгляду справ за відсутності спору між сторонами; вивчення доцільності введення мирових суддів.

На нашу думку, сучасне судочинство необхідно характеризувати за допомогою таких елементів: електронна юстиція, кібербезпека (суди повинні вживати заходів для захисту конфіденційності, цілісності та доступності електронних даних, щоб запобігти кібератакам та зловживанням), медіатизація (судових засідань, коментарі громадськості та онлайн-дискусії можуть впливати на хід судових справ), глобалізація (з'явилися нові форми судової юрисдикції, такі як міжнародні суди та арбітражні суди, для вирішення спорів між державами, компаніями та приватними особами), застосування штучного інтелекту (знайшов своє застосування в судочинстві, зокрема у сфері аналізу доказів, прогнозування результатів справ та автоматизації рутинних завдань, але це викликає питання щодо етичних стандартів, приватності даних та впливу на людський фактор в прийнятті судових рішень), гнучкіші форми вирішення спорів (за останні роки зросла популярність альтернативних методів вирішення спорів, таких як медіація та арбітраж), зростання складності правових питань (суди повинні адаптуватися до цих змін і розробляти нові правові концепції та прецеденти). У сучасних реаліях судочинство постійно еволюціонує, враховуючи вплив технологій, глобалізації та змін суспільства. Це вимагає постійного оновлення правової бази, розвитку професійних навичок суддів та адвокатів, а також забезпечення ефективного доступу до правосуддя для всіх громадян. Аналізуючи питання судочинства, слід зазначити, що у сучасному адміністративному судочинстві в Україні існують деякі проблемні питання. Ось деякі з них:

- завантаженість судів: великий обсяг адміністративних справ і недостатньо розгалужена судова система можуть призводити до завантаженості судів, що впливає на строкові рамки розгляду справ і надійність правосуддя;
- недостатня кваліфікація суддів: у деяких випадках можуть виникати проблеми з недостатньою кваліфікацією суддів у галузі адміністративного права. Це може призвести до неправильного тлумачення законодавства та виникнення судових помилок;
- корупційні ризики: адміністративне судочинство не є винятком у вимушеному контексті корупційних ризиків. Впровадження ефективних механізмів протидії корупції в адміністративному судочинстві залишається важливим завданням;
- дотримання принципу незалежності: забезпечення незалежності адміністративних судів є критичним для забезпечення справедливого правосуддя. Однак існують випадки впливу зовнішніх факторів, політичного тиску або корупції, що можуть порушувати принцип незалежності суддів;
- ефективність виконання рішень: один з ключових аспектів адміністративного судочинства полягає в забезпеченні ефективного виконання судових рішень. Проте, існують випадки, коли виконання рішень суду може затягуватися або недосяжним для сторін.

Для розв'язання цих проблем Україна продовжує проводити реформу адміністративного судочинства. Вона спрямована на підвищення якості судових рішень, забезпечення незалежності судів, розширення судової системи та покращення доступу до правосуддя. Однак, успіх реформи залежить від постійної уваги до цих проблем та впровадження необхідних заходів. Також, аналізуючи господарське судочинство слід відмітити такі проблемні питання сьогодення:

- господарські суди можуть мати великий обсяг справ, що веде до значної завантаженості судів і може впливати на строкові рамки розгляду справ. Це може створювати перешкоди для швидкого та ефективного правосуддя;

- господарське судочинство вимагає високого рівня спеціалізації і знань у галузі комерційного права, економіки та фінансів. Недостатня кваліфікація судів та суддів у цих галузях може призводити до неточного тлумачення законодавства та неправильного розгляду справ;

- за останні роки стало актуальним питання використання альтернативних способів врегулювання спорів, таких як медіація або арбітраж. Інтеграція таких механізмів у господарське судочинство може сприяти більш швидкому та ефективному вирішенню справ;

- забезпечення прозорості та незалежності судів є важливим аспектом господарського судочинства. Надійне виконання цих принципів допомагає підтримувати довіру до судової системи та забезпечує рівність перед законом для всіх учасників процесу.

Ці питання вимагають уваги та постійного вдосконалення, щоб забезпечити ефективність та справедливість господарського судочинства. Цивільне судочинство є важливою складовою правової системи багатьох країн, включаючи Україну. Воно регулює взаємини між фізичними та юридичними особами у цивільних справах, таких як контракти, зобов'язання, права власності, спадкові справи та інші цивільні питання. У сучасних реаліях цивільне судочинство також стикатися з різними викликами та змінами. Ось деякі з них:

- електронне судочинство: Завдяки розвитку технологій суди впроваджують електронні системи для подання документів, обміну інформацією та здійснення електронних судових процедур. Це полегшує доступ до правосуддя та забезпечує більшу ефективність у судочинстві.

- глобалізація: З розвитком глобалізації з'являються нові виклики для цивільного судочинства, особливо в справах з міжнародним елементом. Вирішення спорів, пов'язаних з міжнародною торгівлею, іноземними інвестиціями та іншими міжнародними питаннями, вимагає спеціалізованих знань та процедур.

- зміни у законодавстві: Цивільне законодавство постійно змінюється, щоб відповідати сучасним потребам та викликам суспільства. Зміни в законодавстві можуть вплинути на процедури цивільного судочинства, права та обов'язки сторін, а також на механізми врегулювання спорів.

- зростання ролі альтернативних засобів розгляду справ: У деяких ситуаціях можуть застосовуватися альтернативні процедури вирішення спорів, такі як скорочені або спрощені судові процеси. Це може допомогти забезпечити швидке та ефективне розглядання цивільних справ.

Цивільне судочинство продовжує пристосовуватися до змін у суспільстві та технологічного прогресу, забезпечуючи ефективне врегулювання цивільних спорів. Важливо, щоб судова система була незалежною, справедливою та доступною для всіх громадян, сприяючи правовій державі та захисту прав та інтересів людей.

За останні десятиліття у сфері взаємодії суб'єктів, наділених публічно-владними повноваженнями, з громадянами та організаціями відбулися значні перетворення. Законодавство в цій галузі розвивається вкрай стрімко, приймається величезна кількість нормативно-правових актів у сфері публічного управління, які зачіпають права, свободи й законні інтереси, відбувається ускладнення адміністративних процедур. Водночас сучасна нормативна перебудова публічного управління виявляє необхідність грамотного та послідовного закріплення правових технологій вирішення

адміністративних спорів, вироблення нових форм соціального співробітництва, зокрема таких, як інститут медіації. У науковій юридичній літературі існують погляди вчених які вважають, що не виникає сумнівів щодо ефективності використання медіації при вирішенні публічно-правових спорів, то на думку інших – застосування медіації до публічно-правових спорів є не можливим, оскільки нібито в таких випадках домінує не пошук компромісів, а встановлення законності в діях органів державної влади [11, с. 67].

Проте, кінцевий економічний або інший особистий інтерес та результат діяльності та взаємовідносин між суб'єктами матеріально-правових відносин у багатьох випадках залежить не тільки від їх власних здібностей та умінь, але і від ефективності захисту ними особистих прав. При цьому, результат захисту порушених адміністративних чи приватних прав і законних інтересів далеко не скрізь передбачає необхідність при зверненні з відповідним позовом до суду чекати закінчення провадження і винесення судового рішення у справі. Досить часто використовуються інші засоби правового захисту, що дозволяють ефективно відстоювати свої права [9]. На нашу думку, одним із діючих інструментів щодо досягнення примирення сторін та вирішення публічно-правового спору, є добровільне проведення процедури медіації. Одним з таких засобів захисту прав в адміністративному судочинстві виступає примирення – важливий інститут адміністративного процесуального права, який має складну подвійну природу (матеріально-правову і процесуальну). На відміну від судового рішення, яким, як правило, закінчується судовий розгляд і яке може не задовольняти одну чи обидві сторони судового процесу, договір про примирення становить собою взаємовигідні поступки, на які добровільно погоджуються обидві сторони адміністративно-правового спору [3, с. 98]. І. Бутирська, яка стверджує, що процедура врегулювання спору за участю судді дуже нагадує медіацію, однак не є нею, адже на сьогодні взагалі на законодавчому рівні не закріплений процесуальний статус, права та обов'язки медіатора, не розроблені організаційні та матеріально-технічні заходи щодо забезпечення діяльності медіаторів [10, с. 276].

Натомість, О. Можайкіна має зовсім протилежне бачення, яке ми повністю підтримуємо. Вона вважає, що врегулювання спору за участю судді за новим цивільним процесуальним законодавством України (на наш погляд так і за кодексом адміністративного судочинства) необхідно розглядати як один із видів (моделей, типів) медіації. Не дивлячись на свою специфіку та особливості проведення, цьому виду врегулювання спору властиві основні ознаки медіаційної процедури. Вбачається, що закономірним результатом розвитку цивільного процесуального законодавства є поява судової медіації (врегулювання спору за участю судді) [7, с. 179]. Більше того, у першому розділі нашої роботи ми з'ясували, що світовий досвід у сфері медіації показує на те, що поза-судова та судова модель не тільки не суперечать одна одній, але ефективно взаємодіють та доповнюють одна одну, що сприяє розвитку інституту медіації в цілому.

Як слушно зазначає І. Бережна, існує прямий зв'язок між альтернативною системою вирішення спорів та державною судовою системою. Досвід переважної більшості розвинутих країн довів, що перша система призначена саме для допомоги державній судовій системі. Отже, за відсутності стабільності першої не буде й стабільність другої [1]. Законодавство про медіацію має насамперед інформаційну функцію, є каталізатором попиту на ці послуги. По суті законодавство про медіацію створює суспільні відносини у сфері надання послуг медіації населенню [5, с. 230]. Повністю погоджуємось з твердженням про те, що у законі про медіацію держава повинна визначити міру своєї присутності в альтернативних способах вирішенні конфліктів – так, щоб не заважати ініціативі громадян та не допускати зловживань, зокрема при проведенні

медіації [12, с. 265]. Досліджуючи різні види медіації у зарубіжних країнах М. Поліщук пропонує розглядати три такі основні моделі: приватна (позасудова) медіація, яка характеризується повною незалежністю від процесу розгляду спору судом; присудова медіація, для якої властива певна координація з судовим процесом, але відмежування процедури медіації від суду як інституції; медіація в межах судового процесу, для якої притаманним є локальний і персональний зв'язок із судом та діями, що реалізуються в межах розгляду справи судом [8, с. 53].

Ми повністю погоджуємось з думкою, що різні держави застосовують різні моделі медіації. Моделі медіації створюють основу (базис) для виявлення різних медіативних підходів та їхнього співвідношення один з одним. Такі моделі не претендують на універсальне застосування, а скоріше слугують концептуальним орієнтиром [6, с. 112].

Біцай А. В. вважає, що під терміном «модель медіації» варто розуміти абстрактну теоретичну конструкцію, яка відображає процедурні особливості проведення медіації через характеристику її основних компонентів, а саме підстав звернення до медіації (добровільність чи обов'язковість), ступеня інтеграції у судову систему країни, типу переговорів між сторонами у поєднанні з медіативною технікою медіатора та обсягу компетенції медіатора під час проведення процедури врегулювання конфлікту [2, с. 85–89].

Разом з тим, у іноземній спеціальній юридичній літературі присвяченій медіації відзначається дещо інший критерій для виокремлення її видів. У зв'язку з чим проаналізуємо найбільш розповсюджені форми медіації до яких належать: не судова (асоційована) та судова (інтегрована). Також у наукових джерелах присвячених дослідженню медіації можна знайти підхід щодо класифікації моделей медіації в залежності від цілей для яких впроваджується процедура примирення. Так, можна виділити такі підходи: залучення для проведення медіації спеціалізованих організацій або приватно-практикуючих медіаторів («приватна медіація в рамках судового процесу»); проведення медіації в суді співробітниками суду, в тому числі суддями (умовно такий вид посередництва можна назвати «медіація інкорпорована в судовий процес»); проведення медіації безпосередньо суддею, який розглядає справу (інтеграція медіативної технології в судовий процес).

Згідно змісту Директиви 2008/52/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21. 05. 2008 р. «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних правовідносинах» медіація в залежності від суб'єкта ініціювання та підставою здійснення, може бути: ініційованою самими сторонами спору; здійснюваною у результаті пропозиції чи розпорядження суду; в порядку виконання припису законодавства [4].

Проте слід зазначити, що у наукових дослідженнях присвячених класифікації видів медіації як соціально-правового явища, його типологізація реалізується з допомогою комплексного підходу з використанням як правових так і поза правових критеріїв.

Нинішній спосіб змагального вирішення спорів за допомогою системи судів досить часто призводить до загострення юридичних конфліктів та припинення загальних відносин сторін. Водночас значимість вирішення адміністративних спорів за допомогою процедури медіації в захисті прав, свобод і законних інтересів громадян та організацій є очевидною. Ця форма дає змогу забезпечити якісне, своєчасне вирішення адміністративних спорів із найменшими витратами та збереженням конфіденційності. Це особливо важливо, оскільки дає змогу зробити більш ефективним державне управління, забезпечити відповідну якісну зміну правового становища недержавних суб'єктів в адміністративному спорі. В адміністративному законодавстві нашої держави примирні процедури, які здійснюються сторонами самостійно або за участю медіатора, відсутні, тоді як у процесуальному законодавстві вони отримали значний

розвиток. Такий стан не відповідає потребам демократизації й гуманізації суспільного управління та не враховує позитивний світовий досвід у вирішенні адміністративних спорів. Отже, необхідні кардинальні зміни чинного адміністративного законодавства з метою впровадження більш ефективних і прозорих процедур розгляду адміністративно-правових спорів, заснованих на медіації. Більше того, поряд із питаннями організації роботи судів, відбору й підготовки суддів альтернативні методи розв'язання спорів, серед яких особлива увага приділена саме медіації, становлять один із п'яти тематичних напрямів спільної програми Європейської Комісії та Ради Європи з покращення діяльності судової гілки влади в Україні. Запровадження процедури вирішення адміністративних спорів в Україні за допомогою медіації здатне скоротити загальне навантаження на суддів майже на 40%.

Отже, Україна здійснює широкомасштабну реформу судової системи з метою забезпечення незалежності та ефективності судів. Ці зміни спрямовані на забезпечення більш прозорого, незалежного та ефективного судочинства. Україна створила спеціалізовані антикорупційні органи, зокрема Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП). Ці органи займаються розслідуванням корупційних злочинів серед високопосадовців, включаючи суддів. Їх існування та діяльність мають важливе значення для боротьби з корупцією в судовій системі. Слід зазначити, що Україна активно пропагує залучення громадськості до процесу судочинства. Було впроваджено механізм електронного судочинства, що дозволяє громадськості відстежувати судові процеси та отримувати доступ до судових рішень. Також відбувається підвищення ролі громадських наглядців у судових засіданнях, які сприяють забезпеченню прозорості та об'єктивності судових процесів. Ще одним важливим фактором покращення судочинства є те, що Україна співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема Європейським Союзом та Радою Європи, для підтримки реформ судової системи. Це включає надання фінансової допомоги, експертну підтримку та навчання для українських суддів та інших працівників правосуддя з метою підвищення їх професійних навичок та стандартів. Впровадження сучасних технологій в судочинство має великий потенціал для поліпшення його якості та ефективності. Електронне судочинство, використання штучного інтелекту, автоматизація процесів та електронне зберігання даних можуть сприяти прискоренню судових процесів, зниженню корупції та підвищенню доступу до правосуддя. Ці фактори впливають на розвиток судочинства в Україні, сприяючи його модернізації, забезпеченню прозорості, незалежності та ефективності. Однак, реформи судової системи потребують часу та послідовного впровадження для досягнення бажаних результатів.

Список використаних джерел:

1. Бережна І. Сумна доля альтернативних методів вирішення спорів в Україні. URL: <http://blog.liga.net/user/berezhnaya/article/2073.aspx> (дата звернення 29.06.2023).
2. Біцай А. В. Моделі медіації у світі та перспективи для України. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 85–89.
3. Боженко Н. В. Адміністративно-правове забезпечення медіації як способу вирішення адміністративних спорів: ди с. канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 214 с.
4. Директива 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95 (дата звернення: 26.06.2023).
5. Кисельова Т. Правове регулювання відносин із надання послуг медіації у зарубіжних країнах. *Право України*. 2011. № 11–12. С. 225–236.

6. Лазаренко М. М. Імплементация медіації в правову систему: міжнародний досвід та перспективи інституціоналізації в Україні. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2015. Вип. 124(2). С. 109–120.
7. Можайкіна О. Правовий аналіз врегулювання спору за участю судді. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2018. № 2. С. 174–180.
8. Поліщук М. Я. Моделі медіації: порівняльно-правовий аналіз досвіду зарубіжних країн. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. Вип. 2. С. 52–56.
9. Ткач Г. Інститут примирення сторін в адміністративному судочинстві. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2011. Вип. 53. С. 163–170.
10. Турман Н. Медіація в кримінальному процесі: шляхи удосконалення чинного законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 276–280.
11. Ульянова Г. О. Актуальні питання запровадження медіації у сфері права інтелектуальної власності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2010. № 3. С. 66–68.
12. Ясиновський І. Г. Проблеми впровадження та проведення медіації в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 260–267.